

Omilia a XXIX-a la Înălțarea Domnului a Sfântului Grigorie Dialogul

Pr. Asist. Univ. Dr. Ștefan Petre¹

Abstract: The present study aims to highlight aspects of the life of St. Gregory the Great, while emphasizing the homiletical dimension of his mission. Born in Rome into a distinguished family, he enjoyed both social and spiritual privileges. Despite excelling in secular studies and serving as prefect of Rome, Gregory chose the monastic life, founding several monasteries. After serving as a deacon in Constantinople, Gregory was elected bishop of Rome in the midst of difficult times in Italy, facing barbarian attacks, plagues and heresies. Gregory emphasized preaching as the primary duty of a bishop, emphasizing its transformative power. His homilies, especially those on the Gospels, gained wide popularity throughout the Latin West, contributing to the homiliary of Charles the Great. The complicated history of the compilation of Gregory's homilies reveals the meticulous process involved. The second part of the present study provides a translation accompanied by explanatory notes of one of the homilies of the great bishop of Rome.

Keywords: *Gregory the Great, Homilies, Rome, Gospel, The heritage of Christian piety, Monachism*

Studiu introductiv

Scurtă biografie a Sfântului Grigorie Dialogul

Sfântul Grigorie s-a născut în jurul anului 540 la Roma, într-una dintre familiile importante ale epocii, pentru că tatăl său, Gordianus, era senator și deținea numeroase

---

¹ Fr. Petre Mădălin Ștefan is an assistant professor at the Faculty of Theology Orthodox from Craiova, email: petrestefan50@yahoo.com.

proprietăți în Roma și Sicilia². Dar nu numai din această zonă a statutului socio-economic Grigorie era privilegiat, ci și, sau poate mai ales, din perspectiva moștenirii evlaviei creștine. Papa Felix al III-lea (483-492) era un străbunic al său, iar papa Agapet (535-536) se pare că i-ar fi fost rudă. În plus, tânărul Grigorie avea în familia sa și alte trei mătuși care îmbrăcaseră haina monahală, dintre care una era cunoscută ca sfântă³. Cert este că acest al doilea tip de moștenire îl influențează pe Grigorie mai mult decât poziția sa și a familiei în viața urbei romane. Deși se instruisese excelent în științele epocii și devenise prefect al Romei în 572, nu rămâne totuși în această importantă funcție decât 3 ani, alegând în schimb viața monahală. Mănăstirea sa de metanie va fi chiar casa părintească, transformată în acest scop; pe lângă aceasta, cuviosul va mai înființa alte 6 așezăminte în Sicilia.

Evident, retragerea în monahism a cuviosului Grigorie nu a fost determinată de incapacitatea lui de a activa în viața socială ca prefect sau orice altceva. Motivul trebuie căutat în idealurile sale duhovnicești. Cu siguranță a intuit repede limitele și dezamăgirile vieții aristocratice, nu s-a mulțumit cu spectrul îngust pe care îl oferea acest mod de viață și a căutat acel "loc stâncos" al sfințeniei creștine. Cu toate dorințele sale după viața contemplativă, cuviosul este chemat de această dată la conducerea Bisericii, pentru că, după ce este hirotonit diacon și stă ca apocrisiar la Constantinopol⁴, va fi ales în scaunul arhieresc al Romei, după moartea papei Pelagius al II-lea (590)⁵.

Sfântul Grigorie a păstorit Biserica Romei într-o perioadă extrem de neprielnică, pentru că atunci Italia era nu numai ținta atacurilor devastatoare ale barbarilor⁶, dar și o zonă greu lovită de ciumă și de alte calamități naturale, precum și de diferite erezii (donatistă și maniheistă)⁷. Probabil și din cauza acestei situații generale Sfântul Grigorie s-a revoltat împotriva patriarhului Ioan Postitorul al Constantinopolului, care

---

² R.A. Markus, *Gregory the Great and His World*, Cambridge University Press, 1997, p. 8.

³ *Ibidem*, p. 8.

⁴ În timpul șederii sale la Constantinopol, Sfântul Grigorie a fost implicat în controversa cu patriarhul Eutihie referitoare la învierea trupului. De altfel, acest subiect era în vogă încă de pe vremea împăratului Iustinian. Sfântul Grigorie, fundamentat pe argumente scripturistice și patristice, susținea realitatea corporală deplină a trupului înviat. Disputa dintre cei doi s-a finalizat prin intervenția împăratului Tiberiu, care a confirmat învățătura Sfântului Grigorie și a decis arderea cărții lui Eutihie (R. A. MARKUS, *Gregory the Great and His World*, p. 11).

⁵ *Ibidem*, p. 10.

⁶ A. A. VASILIEV, *Istoria Imperiului Bizantin*, traducere de Ionuț-Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă, Sebastian-Laurențiu Nazăru, Ed. Polirom, 2010, p. 168 și 182-183.

⁷ FLORIN CRÎȘMĂREANU, Introducere la SF. GRIGORIE CEL MARE, *Despre minunile Părinților italieni*, traducere de Elena Sima, Ed. Doxologia, Iași, 2016, p. 6.

își asumase titlul de „ecumenic”⁸. De altfel, acest protest al Sfântului Grigorie nu era determinat de vreo ascunsă rivalitate, ci de optica lui de înțelegere a lucrurilor, probată chiar și de lipsa preocupării pentru dezvoltarea papalității ca instituție, aspru criticat pentru aceasta de posteritate⁹. Sfântul nu a fost omul vanității, ci atletul unității Bisericii de pretutindeni, luptând împotriva oricăror acțiuni care produceau dihotomia Răsărit-Apus. Edificatoare în acest sens este insistența sa pentru acceptarea în Apus a Sinodului din Constantinopol (553) ca al V-lea Sinod Ecumenic, respins multă vreme din cauza nu atât a hotărârilor sinodale, cât mai ales pentru persecutarea papei Vigilius, prezent atunci la Constantinopol și care a refuzat să participe la sinod¹⁰.

Grelele încercări prin care trecea poporul italian în timpul pontificatului său au influențat într-o măsură evidentă optica Sfântului în cuvântările sale, așa încât e ușor să remarcăm caracterul pregnant eshatologic în unele dintre scrierile sale, cu precădere în *Omiliile la Iezechiel*. Totuși, așa cum spunea și Bruno Judic, Sfântul „nu este nici defetist, nici fatalist”¹¹, pentru că eshatologicul descris de el invită la acțiune, la reformă în viața personală și a societății, animând totodată și lucrarea misionară a Bisericii.

Cu certitudine, dificila perioadă a pontificatului Sfântului Grigorie a contribuit esențial la evidențierea personalității sale și, deși a fugit de titluri, posteritatea i-a acordat fără rezerve pe cel mai deosebit („cel Mare”), pentru că, făcându-se mic între oameni, Dumnezeu l-a înălțat pe pământ și în cer. A fost omul lui Dumnezeu și al oamenilor, știind să fie liant între poporul de jos și elita societății. Portretul pe care Jaques Fontaine i-l face Sfântului exprimă această complexitate a caracterului și lucrării sale ca păstor al Bisericii lui Hristos: „Grigorie este în același timp părintele duhovnicesc al misionarilor și al misticilor, al interiorității gata să acționeze și al

---

⁸ „Sunt nevoit să strig tare și să spun *o tempora! O mores!* [acum] când întreaga Europă a căzut sub stăpânirea barbarilor, când sunt distruse orașe, fortărețe rase din temelii, provincii depopulate, când țăranii nu mai muncesc pământul, când închinătorii la idoli se dezlănțuie și luptă pentru zdrobirea credincioșilor - și când preoții, care s-ar cuveni să plângă aruncați la pământ și în cenușă, caută pentru ei înșiși nume de vanitate și de slavă în titluri noi și profane. Să-mi apăr eu, în această situație, preaevlavioase Doamne, cauza proprie? Am eu de răzburat o nedreptate personală? Nu, eu apăr cauza Atotțiitorului Dumnezeu, a Bisericii Universale. Să fie depus cel care aduce ofensă Sfintei Biserici Universale, cel care se mândrește în inima sa, care râvnește în numele unicității, care se pune pe sine deasupra demnității imperiului tău prin titlul său personal” (*Epistolae*, V, 20, în PL, LXXVII, 746-747, apud A. A. VASILIEV, *Istoria Imperiului Bizantin*, p. 199).

⁹ R. A. MARKUS, *Gregory the Great and His World*, p. 203.

¹⁰ A. A. VASILIEV, *Istoria Imperiului Bizantin*, p. 183.

¹¹ BRUNO JUDIC, Recenzie (compte-rendu) la *Pierre Riche, Petite vie de saint Grégoire le Grand*, în: „Médiévales”, n°31, 1996, p. 148.

lucrării contemplative, al intelectualilor care acționează și al conducătorilor care știu să găsească timp și pentru a reflecta”¹².

Omiliile la Evanghelie

Sfântul Grigorie afirmă în nenumărate rânduri, mai ales în *Cartea regulei pastorale*¹³, că predica este prima și cea mai importantă sarcină pastorală a episcopului. De aceea, în ciuda unei voci firave și a sănătății sale precare, Sfântul depune mari eforturi în a propovădui el însuși în fața poporului din Roma¹⁴. Această sârguință a sa venea din convingerea că „este mai mare minunea de a întoarce un păcătos prin cuvântul propovăduirii și prin mângâierea rugăciunii, decât aceea de a învia un mort în trup. Într-un caz, este înviat trupul care va muri din nou, iar în celălalt, este înviat sufletul care va trăi în veci”¹⁵. Este clar că scopul propovăduirii are în vedere luminarea sufletului omului în a cunoaște adevărul și a începe să trăiască în Hristos, adâncindu-se treptat în viața duhovnicească. Din acest motiv, „Sfântul nu era obsedat de măsurarea succesului sau a eșecului”¹⁶ lucrării sale, ci urmărea doar folosul păstoriților săi, atent fiind la marea varietate a tipurilor umane care îi intrau în ograda bisericii sale¹⁷. Indiferent de gradul de cultură al fiecăruia, Sfântul îi invita pe toți să aprecieze mai mult acea *docta ignorantia*¹⁸ (neștiința cunoscătoare) a vieții lucrătoare și valorificate deplin în veșnicie. Nu întâmplător pe epitaful Sfântului s-au scris cuvintele: „*Implebatque actu quiquid sermone docebat*” (a împlinit în fapte ceea ce a învățat în cuvinte).

Cea mai importantă scriere a Sfântului Grigorie este de departe cartea *Dialogurilor*. Însă de o apreciere comparabilă cu *Dialogurile* s-au bucurat și *Omiliile la Evanghelii*. Pentru a ne face o idee asupra gradului de impact în rândul poporului al

---

¹² JACQUES FONTAINE, *Un fondateur de l'Europe : Gregoire le Grand (590-604)*, în: JACQUES FONTAINE *et alii* (eds.), „Gregoire le Grand”, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1986, p. 186.

¹³ SF. GRIGORIE CEL MARE, *Cartea regulei pastorale*, traducere de preot profesor Grigorie Moisiu, Ed. IBMBOR, 1996, p. 88 ș. u.

¹⁴ J.-P. BOUHOT, *Les Homélies de Saint Grégoire le Grand. Histoire de textes et chronologie*, în: „Revue Bénédictine”, no 117, 2007, p. 211.

¹⁵ Sf. Grigorie Cel Mare, *Despre minunile Părinților italieni*, III, XVII, 7.

¹⁶ R. A. Markus, *Gregory the Great and His World*, p. 187.

¹⁷ John Moorhead, *Gregory the Great*, col. The Early Church Fathers, London and New York, 2005, p. 89.

¹⁸ „Să comparăm, dacă vrei, neștiința lui cunoscătoare cu această știință a noastră necunoscătoare: unde știința noastră rămâne la pământ, acolo învățătura lui se înalță. Noi vorbim fără conținut despre virtuți și, ca și cum am fi printre pomi fructiferi, noi simțim aroma roadelor, dar nu le mâncăm. El știa să culeagă roadele virtuților, cu toate că nu știa să le descrie aroma prin cuvinte” (Sf. Grigorie Cel Mare, *Despre minunile Părinților italieni*, III, XXXVIII, 20).

Omilia a XXIX-a la Înălțarea Domnului a Sfântului Grigorie Dialogul

acestor scrieri amintim numai că Raymond Etaix recenzase un număr de aproximativ 450 de manuscrise întregi sau fragmente care au ajuns până la noi¹⁹. Dar nu numai acest număr al manuscriselor, care este totuși un minim, ci și larga difuzare în timp și spațiu a omiliilor indică același lucru. Încă din timpul vieții Sfântului, colecția omiliilor se răspândește mai întâi în Roma și în eparhiile vecine, apoi acestea ajung în lumea francă, în Anglia și Irlanda și în tot Occidentul latin²⁰. În sec. al VIII-lea interesul pentru predicile Sfântului Grigorie se arată și mai evident: atunci când, în 782, Charlemagne îl însărcinează pe Paul Diaconul să alcătuiască un omiliar comun pentru întreaga Biserică a noului imperiu franc, acesta va introduce în această lucrare aproape toate omiliile Sfântului (din cele 40, elimină doar opt). De consemnat este că la sărbătorile principale ale anului liturgic (Crăciun, Paști, Înălțare și Cincizecime) s-a rânduit câte o omilie aparținând Sfântului Grigorie²¹. Acest omiliar s-a răspândit și în viața monahală a imperiului.

În ceea ce privește titlul acestei colecții de 40 de omilii a Sfântului Grigorie au existat unele dileme. Se propunea intitularea „Omiliii la Evanghelie” și cea de „Omiliii la Evanghelii”. Cea de-a doua, deși conținea o notă care ducea în derizoriu, sugerând numărul celor patru evanghelii, totuși, în opinia lui B. Judic, aceasta ar fi cea mai relevantă, pentru că, de fapt, este vorba de pericope evanghelice citite în duminici și sărbători²². În schimb, în *Sources chretiennes* s-a optat pentru prima.

Historicul apariției și conturării definitive a colecției originare a omiliilor la Evangheliile alcătuite de Sfântul Grigorie este destul de interesant, dar și dificil de reconstituit, pentru că, existând nu mai puțin de 94 de variante printre mulțimea de manuscrise originale și reproduse în diferite colecții, stabilirea paternității originare a acestora s-a lovit de aceste probleme. În final lucrurile au fost tranșate de către specialiști.

Un aspect esențial care trebuie precizat în legătură cu aceste omilii este acela că primele 20 au fost *dictate* de către Sfântul Grigorie pentru ca ulterior un alt cleric să le citească în biserică, iar restul de 20 au fost *rostate* de episcopul însuși. Prin diverși copiiști, omiliile Sfântului începuseră să circule. Decizia de a le publica a fost luată atunci când Sfântul a observat într-una dintre aceste omilii difuzate o greșală teologică importantă, care ține de dogma Întrupării²³. Astfel, după o revizuire a

---

¹⁹ B. Judic, *Les Homélie sur l'Évangile de Grégoire le Grand et leur influence sur le haut Moyen Age*, în: *Bulletin de la Société Nationale des Antiquaires de France*, 2001, 2006, p. 106.

²⁰ *Ibidem*, p. 107.

²¹ *Ibidem*, p. 107.

²² Idem, „Avant-propos” la Grégoire Le Grand, *Homélie sur l'Évangile*, Livre II, SC 522, 2008, p. 12.

²³ Este vorba de pasajul din Evangheliile în care se spune că Iisus a fost luat de Duhul, *nu de diavolul*, și dus în pustie spre a fi ispitit (Luca 4, 1). Se pare că această eroare aparținea

textului, colecția va deveni publică. Iată mai jos principalele manuscrise care au stat la baza conturării actualei colecții omiliare a Sfântului²⁴:

1. Formarea celor două dosare ale Sfântului care cuprindeau omiliile dictate și, respectiv, omiliile rostite.

2. O colecție de 15 omilii trimise înainte de a fi publicate episcopului Secundinus al Taorminei.

3. Exemplarul întregit al Sfântului, corectat de el însuși, pregătit pentru ediția oficială normativă, pentru a pune capăt difuzării variantelor create de copiiști.

4. O transcriere făcută sub asistența Sfântului a exemplarului de mai sus, însoțită de o scrisoare și trimisă lui Secundinus.

5. Un alt exemplar după cel revizuit va fi întocmit pentru arhivele papale din Latran, după care Paterius va copia manuscrisul, care stă la baza tradiției franceze a Omiliilor

6. Apare colecția hibridă alcătuită de Secundinus din primele 15 omilii alăturate exemplarului corectat, pe baza căreia se pot remarca diferențele dintre primul text, original, al Sfântului, și cel revizuit de el însuși.

Un alt aspect important de precizat este faptul că toate cele 40 de omilii, exceptând pe ultimele două, au fost susținute în cadrul Sfintei Liturghii în fața poporului²⁵, în duminicile și sărbătorile anului liturgic. Prima jumătate a omiliilor a fost rostită în perioada noiembrie 590 – aprilie 591. Restul omiliilor au fost predicate de Sfântul însuși începând cu Paștile din 15 aprilie 591 și până în iulie 591, când se oprește la omilia 33 din cauza căldurii și a bolilor sale. Revine din noiembrie și ajunge în ianuarie 592 la omilia 38²⁶. Ultimele două au fost rostite în Postul anului 593 în cadrul unor reuniuni aliturgice²⁷, așa cum au fost rostite și *Omiliile la Iezechiel*, într-un cadru mai restrâns.

Sfântului însuși, dar el nu apucase încă să revizuiască tâlcuirile sale, când predicile au și fost răspândite de cei dornici de cuvântul dumnezeiesc (J.-P. BOUHOT, *Les Homélies de Saint Grégoire le Grand...*, pp. 220-221).

²⁴ *Ibidem*, pp. 224-225.

²⁵ Grégoire Le Grand, *Homélies sur l'Évangile*, II, XXI, 1, SC 522. Vezi și J.-P. Bouhot, *Les Homélies de Saint Grégoire le Grand...*, p. 215.

²⁶ B. Judic, „Avant-propos” la Grégoire Le Grand, *Homélies sur l'Évangile*, Livre II, SC 522, p. 10.

²⁷ J.-P. Bouhot, *Les Homélies de Saint Grégoire le Grand...*, p. 226.